

Van provo's en kabouters

deel II en slot

Intro

In het eerste deel van VAN PROVO'S EN KABOUTERS, in het septembernummer van De Biltse Grift, reconstrueerde ik de gebeurtenissen tijdens en na de 4-mei herdenking van 1969. In dit tweede en laatste deel schets ik de opwinding die ontstond toen in 1970 de Wildzang gekraakt werd, een voor de sloop bestemde villa in het hart van Bilthoven. Na de provo's nu de kabouters!

Achtergronden

Evenals bij mijn beschrijving van de 4-mei herdenking is het voor een beter begrip nodig om, ook al is het summier, eerst iets te vertellen over de achtergronden van deze in 2014 niet meer goed voorstelbare geschiedenis: het kraken van een villa in Bilthoven.

Het gedachtegoed van Kees Boeke, stichter van de Werkplaats (WP), leefde zeker nog in 1969 en 1970 bij een deel van de leerlingen en leraren. Alternatieve ideeën over een,

zoals hij het noemde, 'Redelijke ordening van de Mensengemeenschap' (1945, herdruk 1967). Ideeën waarin hij probeerde een synthese te bereiken tussen individualisme en collectivisme; een maatschappelijke ordening, de sociocratie, waarin *'eensdeels de enkeling zich tot het uiterste kan doen gelden, terwijl tevens het belang van het individu steeds moet wijken voor dat van de gemeenschap.'*

Kernpunten hierin zijn: de gelijkwaardigheid van individuen; de gelijkheid van de belangen van individuen en groepen (hoewel wanneer geen overeenstemming bereikt kan worden het belang van de groep uiteindelijk de voorrang krijgt); het streven naar het bereiken van eenstemmigheid tijdens de bespreking in de groep; de delegatie van beslissingsbevoegdheid aan vertrouwenspersonen/vertegenwoordigers die in de bespreking gekozen worden: afvaardiging van onderop dus. En, dat realiseerde Kees Boeke zich heel goed, opvoeding is essentieel voor de opbouw van een sociocratisch stelsel. (zie ook samenvatting in Wikipedia)

Om een indruk te krijgen van de praktijk op de Werkplaats Kindergemeenschap, maar natuurlijk ook van de ideeën die er leefden (en misschien nog leven), kan ik iedereen verder aanraden om de bijzonder aardige autobiografie van H.W. von der Dunk te lezen 'Terugblik bij strijklicht' (2008). Zijn vader werkte op de Werkplaats en zelf heeft hij er op school gezeten tot bijna het einde van de middelbare school.

Van invloed is daarnaast geweest 'De boodschap van een wijze kabouters. Een beschouwing over het filosofische en politieke werk van Peter Kropotkien in verband met de huidige keuze tussen catastrofe en kaboutersstad' van Roel van Duyn (1969). Van Duyn bespreekt hierin de ideeën van Kropotkien, een Russische anarchist. Met 'katastrofe' doelt hij op de toen dreigende atoomoorlog tussen de VS en Rusland en op de vernietiging van het milieu. Ik beschik niet over de kennis om de theorieën van Kropotkien en Van Duyn op hun waarde te beoordelen, maar de conclusies die Van Duyn trekt hebben in deze jaren, al dan niet in gepopulariseerde vorm, zonder enige twijfel een rol gespeeld in linkse kringen en dus ook bij een deel van de leerlingen (en docenten) van de WP. Het boekje werd trouwens in 1970 op straat voor de Wildzang door een van de krakers verkocht.

Ik citeer uit het laatste hoofdstuk:

'Het bewustzijn van het gevaar van de

rampzalige consequenties van moderne nucleaire agressie en totale milieuvergiftiging zal de samenwerking tussen staten, groepen en individuen versterken. De wederzijdse hulp kan veerkrachtig genoeg blijken om een dreigende ramp in zijn tegendeel te doen verkeren. Er staan voor ons maar twee wegen open: óf naar de ondergang óf naar de vrijheid.'

'Voor samenwerking binnen de naties is afschaffing van de centrale dwangapparaten noodzakelijk. Het organiserende werk moet verricht worden door samenwerkende regionale raden, direct gekozen door de plaatselijke bevolking. Zij moeten de economie beheren in overleg met raden van vertegenwoordigers van fabrieken en consumenten-organisaties. Universiteits- en schoolraden organiseren het onderwijs. De openbare orde wordt voor zover dat nodig is gegarandeerd door plaatselijke ordediensten, die regelmatig vervangen worden en strikt verantwoording schuldig zijn aan lokale bevolkingsraden, evenals de rechterlijke macht die zichzelf in de eerste plaats als een genezer van sociale ziekteverschijnselen moet zien en dus voornamelijk uit sociaal-psychologen, sociaal-psychiaters, criminologen en andere sociale werkers moet bestaan.'

'De tijd van de politiek van de haalbare kaart is voorbij. Zij bereikte niets dan oorlog, diktatuur en pseudo-democratie.' Vrijheid is alleen mogelijk als realisatie van datgene wat tegenwoordig utopie wordt genoemd'',

Villa Wildzang aan de Nachtegaallaan omstreeks 1905.

heeft Marcuse terecht opgemerkt. De moderne technologie, verenigd met de koöperatieve geest van de mens, kan inderdaad elke utopie in de kortst mogelijke tijd verwezenlijken.'

Hoewel de achtergrond zeer verschilde, in hun praktische uitwerking tonen de ideeën van Boeke en Van Duyn duidelijke overeenkomsten.

Voorjaar 1970

Ik probeer me voor te stellen hoe het voorjaar van 1970 verliep voor die leerlingen die betrokken waren bij de verstoorde 4-mei herdenking en de daarop volgende actie tegen de Biltse Post en de heer Van Krugten: de uitgave van de Biltse **Pest** (zie vorige artikel). Er moet de behoefte hebben bestaan aan meer actie. Je staat niet van het ene op het andere moment in de ruststand. In de tweede en laatste Biltse **Pest** van december 1969 had Henk Dubbink nog geschreven

dat hij hoopte *'dat de gehele jeugd van Bilthoven en De Bilt binnenkort een openbaar gebouw of een school zal bezetten, zodat er een discussiecentrum zal ontstaan waarin het geluk van de hedendaagse mens eens diepgaand besproken kan worden.'* Dergelijke ideeën moeten geleefd hebben onder een deel van de leerlingen van de Werkplaats en wellicht ook daarbuiten. Een deel van de leerlingen, want er waren ook tegengestelde opvattingen.

Op 25 februari deelden leerlingen van de WP een stencil uit waarin ze aankondigden in de middagpauze de lerarenkamer te bezetten om daar een discussie aan te gaan over de 'schijndemocratie' en de 'schijnprogressiviteit' op de school. Zover kwam het niet. Want door leerlingen met tegengestelde opvattingen werd een knokploeg gevormd en er vielen klappen. De discussie werd daarop voortgezet in de aula, maar liep op niets uit, de volgende dag werd er tijdens de lessen verder gediscussieerd. *'Vechtpartij tussen scholieren op Boeke's Werkplaats'* kopte een krant met vette letters. Een van de actievoerders, Rob Schulte-Nordholt, wordt uitgebreid geciteerd:

„Jongstleden vrijdagavond werd hier de Maagdenhuisfilm gedraaid. Daarna is een discussiegroep ontstaan, die veranderingen op lange termijn nastreeft. Hierbij moet gebruik gemaakt worden van de directe democratie, met andere woorden: 'n

politisering van het onderwijs. Wie op dit ogenblik de inspraak bekijkt ziet dat die vrijwel nihil is. Ondanks het bestaan van een Schoolraad, waarin leraren en leerling zitting hebben. En bovendien moet de inspraak niet van een paar figuren komen. Iedereen moet inspraak hebben. Het doel is een plenaire vergadering met beslissingsrecht.” (krantenknipsel)

Hoe Van Krugten in de Biltse Post op deze tweedracht reageerde, heb ik niet na kunnen gaan, omdat ik slechts over enkele nummers van de jaargang 1970 beschik. Het moet hem deugd hebben gedaan. Hij had zich immers al eerder een voorstander van knokploegen betoond.

Toeval of niet, in Groot Utrecht van dezelfde 25 februari staat een uitgebreid interview met Henk Dubbink, waarin hij in andere bewoordingen zijn boodschap herhaalt: *‘Ik hoop dan ook dat binnen niet al te lange tijd de jeugd van onze gemeente, zowel de zogenaamde werkende jeugd als de middelbare scholier en de student, tezamen een openbaar gebouw of school zullen bezetten, en daar een openbaar centrum zullen vestigen, waar de ogen van velen geopend kunnen worden. Punten van discussie kunnen zijn alle problemen van werkelijk **menselijke** leefbaarheid van deze drukke wereld en de bedreigingen en de mogelijkheden, die de technische, kapitalistische orde kan verschaffen.’*

Uit de nummers 12-14 van de vijftiende jaargang (1970) van de Biltse Post die ik wel heb kunnen vinden en uit andere teruggevonden stukken, blijkt dat er ook einde maart nog een botsing is geweest tussen beide groepen leerlingen. De actiegezinde leerlingen hadden een telegram gestuurd om adhesie te betuigen aan actievoerende leerlingen op het Utrechts Atheneum: *‘Leerlingen en leraren van de werkplaats kindergemeenschap verklaren zich solidair met de democratische stryd van de scholieren ...’* (afschrift telegram op 16/3). En dat lokte weer protest uit bij de andersgezinde leerlingen: *‘De aanklacht tegen deze werkers is dat zij zonder medeweten van de werkersraad, een telegram hebben gestuurd namens leerlingen en leraren van de W.P.’* (stencil ‘Aan de werkers van de Werkplaats’) *‘Enkele leerlingen van de Werkplaats hebben wederom laten schijnen dat zij de hele school zijn’.* (kopie brief, Ondertekend door de Werkersraad en verstuurd door de voorzitter van deze raad aan bestuur, leerlingen en leraren van ditzelfde atheneum op 20-3).

Aan welke kant Van Krugten staat, laat zich raden. Met name de hierboven genoemde prof. dr. H.J. Dubbink, let wel leraar klassieke talen, moet het ontgelden: *‘iemand als Jan Hendrik Dubbink, onderwijzer aan de Werkplaats Kindergemeenschap’* Belangrijker is dat hij het nu heeft over *‘voorstanders van een links fascistische*

dictatuur. De Biltse Pest had hem de mond zeker niet gesnoerd.

Oranje Vrijstaat

De gebeurtenissen op een rij. In de nacht van vrijdag 19 op zaterdag 20 juni 1970 werd de Wildzang gekraakt. Een groepje jongeren van 16-23 jaar, meest scholieren, drong vrij eenvoudig de leegstaande villa binnen, 'er sneuvelde slechts twee ruiten' lezen we in de Biltse en Bilthovense Courant (BBC).

(Overigens een voormalig bejaardenhuis en geen bibliotheek, zoals ik in het vorige artikel ten onrechte schreef.)

De krakers hadden grote plannen: een crèche, lezingen, exposities, een fotostudio, een wereldwinkel, een huiswerk cursus, opvang voor jongeren met problemen en natuurlijk het ontmoetingscentrum waar Dubbink op doelde. Drugs en drank waren uitdrukkelijk verboden.

De BBC reageerde niet negatief, tussen de regels door lees je dat. Ook de middenstand was niet afwijzend, en een buurman was, toen de waterleiding afgesloten werd, behulpzaam met een tuinslang. Het was het eerste pand dat gekraakt werd in de gemeente en men reageerde niet zonder meer negatief, is de indruk die ik krijg. Anders lag dat voor het gemeentebestuur. Diezelfde zaterdagmorgen bezocht burgemeester Fabius pand en huidige bewoners. Hij gaf ze weinig hoop: het pand zou binnen drie weken wel 'plat liggen'.

Voor de gemeente speelden er

namelijk andere belangen dan een ontmoetingscentrum voor jongeren. Het voormalig bejaardenhuis de Wildzang, eigendom van de Diaconie van de Hervormde Gemeente Bilthoven, stond te koop. En het gemeentebestuur wilde het pand, door makelaar Rijkse getaxeerd op 210.000 gulden, aankopen met het oog op een parkeerplaats voor de toekomstige Kwinkelier. Een voorstel daartoe lag bij de gemeenteraad.

Op de 19^e juni werd de voorlopige koopakte getekend. Op de avond van de 25^e juni werd het voorstel door de gemeenteraad formeel aangenomen. En op 8 september werd de koop definitief, maar toen hadden de krakende scholieren de Wildzang al lang verlaten.

Toch waren tijdens de vergadering van de raad op 25 juni de meningen verdeeld. Over de aankoop was men het weliswaar eens, maar de noodzaak om tot onmiddellijke sloop over te gaan werd betwist; het kraken werd weliswaar als onrechtmatig veroordeeld (de spreker namens de drie confessionele fracties oordeelde dat hier 'de rechtsstaat in het geding is'), maar voor de wens van een jongerencentrum bestond wel begrip.

Verder deed zich tijdens dit (ver)koopproces een complicatie voor. De diaconie verzocht namelijk op 26 mei het gemeentebestuur de Wildzang tijdelijk te mogen verhuren aan

Bredero voor het onderbrengen van gastarbeiders, wat vervolgens door de gemeente met 'stemverheffing' werd geweigerd. Het argument van de diaconie was, dat het toch nog wel enige jaren zou duren voordat men aan de aanleg van een parkeerterrein toekwam.

De krakers moeten hier ongetwijfeld van op de hoogte zijn geweest, want ook zij verzochten het gemeentebestuur de sloop uit te stellen, teneinde in de twee tot drie jaar voordat de bouw van de Kwinkelier was afgerond, het gebouw als ontmoetingscentrum te kunnen gebruiken. Er werd contact gezocht met juristen. Resultaat leverde dit niet op. De gemeente wilde, na toestemming van Gedeputeerde Staten, zo snel mogelijk tot sloop overgaan. Wel verklaarde ze zich bereid de mogelijkheid van een ontmoetingscentrum te onderzoeken.

Op 15 juli berichtte de BBC dat de waterleiding inmiddels was afgesloten en dat de kabouters met melkbussen door Bilthoven reden om water op te halen, geheel in provostijl dus.

Uiteindelijk heeft het -nog- tot begin augustus geduurd voordat de krakers in een 'openbare vergadering' besloten het pand te verlaten. Op 12 augustus werd de burgemeester meegedeeld dat de kraakactie beëindigd was (BBC van 20 augustus).

'Zaterdagavond 7 augustus j.l. hebben

Nachtegaallaan. Foto 21 december 1970.

wij, bezetters van huize "Wildzang", Nachtegaallaan 5 te Bilthoven, in een openbare volksvergadering besloten het door ons gekraakte pand te verlaten om ons volledig te kunnen inzetten voor de opzet van een ontmoetingscentrum in een ander pand, waar geschikte ruimten met water en elektra aanwezig zijn.' (kopie brief 8 augustus, ondertekend namens bezetters en Werkgroep Ontmoetingscentrum door Hans van Bruinessen).

'AFSCHEID VAN KRAAKPAND

Bilthoven - De kabouters hebben dinsdagavond met een vreugdevuur, van het afval uit het ontruimde rusthuis „De Wildzang" afscheid genomen van het pand, dat zij op zaterdagmorgen 20 juni kraakten. Er werd zelfs met enig ceremonieel, de sleutel overgedragen aan de vertegenwoordiging van de eigenaars, dat zijn nog steeds de Hervormde diaconieën, omdat de notariële overdracht van het gebouw aan de gemeente nog steeds niet is geschied.' (kranteknipstel)

Zo harmonieus is de overdracht overigens niet verlopen, vermoed ik. In het Utrechts Nieuwsblad van 9 september lees ik, onder de kop ‘Sloop “Wildzang” begonnen. Bestuur tehuis laakt optreden kabouters’:

‘Met weemoed heeft het bestuur van het voormalige rusthuis der hervormden dinsdagavond een laatste rondgang door het gebouw De Wildzang aan de Nachtegaallaan 5 in Bilthoven gemaakt. Terwijl de bestuursleden voorzitter R. Tjemmes, penningmeester Wisman, mevrouw Van der Vrugt en de heer Schuitemaker door het gebouw wandelden om aan o.a. ds. J. C. van Veen te laten zien welke vernielingen in het gebouw zijn aangericht (...)’ en

‘Voorzitter Tjemmes: „Kijkt u eens, de muren zijn beklad met opschriften, vuil ligt op de vloer, alle deurknoppen zijn afgebroken, wasbakken zijn van de muur gerukt. Zo hebben wij het niet achtergelaten.”’

Een foto is ter illustratie bijgevoegd (maar wat zegt een foto die een maand later is gemaakt?).

De krakers aan het woord

Om het beeld dat uit bovenstaande reconstructie naar voren komt aan te vullen, heb ik enkele oud-leerlingen uit die jaren op kunnen sporen en bereid gevonden om hun herinneringen kort te beschrijven. Hier volgt een kleine bloemlezing, waarbij enige overlap onvermijdelijk is.

Het waarom van de kraakactie:

‘De jaren 60, toen het leven in Bilthoven heel

saai was, vergenoegzaam en afgesloten van de buitenwereld.’ ‘Met de kraakactie moest dacht ik het signaal gegeven worden dat er in Bilthoven niets te beleven viel voor jongeren. Wij hebben toen een Bilthovense variant van de kabouter Oranje Vrijstaat uitgeroepen, waarvan de kraakactie het uiterlijke symbool werd.’

‘In juni 1970 was ik net 19 jaar; ik had mijn eerste jaar aan de Sociale Academie (...) achter de rug en was ervan overtuigd dat er een taak voor mij in het verschiet lag. Wat en hoe was mij nog volstrekt onduidelijk.’

De eerste uren:

‘Om vier uur ‘s morgens fietsten we door een doodstil Bilthoven. Vogelgezing en een opkomende zon maakten het fietstochtje idyllisch. Hoe het de jongens lukte om binnen te komen? Via een dakraam, geloof ik.’

“Morgens om een uur of elf was ik weer ter plaatse. Er waren op dat moment een stuk of 15 jongeren aanwezig. Het merendeel jongens. Jongens van de Werkplaats en ook jongens uit de Bilt, die ik niet kende. Spannend: de politie kon elk moment komen. Er moest gebarricadeerd worden, of juist niet. Er waren geruchten dat er een knokploeg uit Zeist op weg was naar de Wildzang.

De krakers:

‘We kregen daar die zomer een jongeren ontmoetingspunt, waar opeens een heleboel verschillende kringen mensen bij elkaar kwamen, kringen, die elkaar van te voren wel een beetje kenden van de “buitenkant”,

maar opeens waren we samen met elkaar, de zelfde leeftijdsgroep en met een gemeenschappelijke wens, een pand voor ons zelf. Maar we kwamen uit verschillende milieus en verschillende scholen uit de hele gemeente.'

'De populatie van de bewoners van de Wildzang fluctueerde. De oorspronkelijke krakers waren al snel vertrokken. Het was grote vakantie. En er waren andere bezigheden en vakantieafspraken. Andere jongens maakten hun entree. Jongeren uit de Bilt, Zeist, Utrecht. Dakloze jongeren, jongeren die op zichzelf aangewezen waren. Probleemjongeren. Dat was iets anders dan de Werkplaatsers uit goeude gezinnen met progressieve en tolerante ouders. Ouders die hun kinderen stimuleerden en vrij lieten ...'

'... later werd de zaak als het ware overgenomen door mensen die geen "roots" in de Werkplaats hadden.'

De eerste tijd:

Contact met de politie, met de omringende middenstand, met het uitdenken van een plan over wat we wilden bereiken met deze kraakactie. Ik geloof niet dat er van te voren een doel was geformuleerd.

De actie was eerder een uiting van een algemeen basaal gevoel dat Bilthoven en De Bilthovense bewoners jongeren niets bood, zelfingenomen was en geen enkel oog had wat er met jongeren en de rest van de wereld gebeurde. (...) In deze eerst kraakdagen ging het om praktische zaken: watervoorziening voor de broodnodige hygiëne, regelen

van continue aanwezigheid en daarmee samenhangende activiteiten als koken en schoonmaken.'

De tijd daarna:

'... probeerden we een aantal activiteiten op poten te zetten. Een ervan slaagde aardig: we organiseerden de mogelijkheid van kinderopvang voor het winkelende publiek. Ik herinner me dat we een leuke speel-en verkleedmiddag hadden met een paar kinderen op een veldje achter de Jamin.'

'We maakten duidelijk dat in Bilthoven een jongerenopvang c.q. hulpverleningscentrum voor jongeren beslist noodzakelijk was en dat de Wildzang daar bij uitstek voor geschikt was. Dat gebeurde vooral via gesprekken met bezoekers en voorbijgangers. Echte coördinatie of plan van aanpak ontbrak ...'

'ik weet nog (...) en dat we daar avonden lang aan "sensitivity training" deden. Ik vond dat soms erg zweverig en ik kan me nog heftige emoties van jongeren herinneren die werden doorgevraagd over "wie ben je echt" ...'

De buitenwereld:

'We kregen de politie op bezoek, die ons eruit wilde zetten, en later ook wat agressieve mannen, door de eigenaar van het pand besteld (vermoedelijk niet het geval. B.S.), die ons uit de slaapzakken probeerden te krijgen, maar dat lukte niet zo.'

'Ondertussen werd de spanning gevoed door talloze geruchten over knokploegen, maar ook afluisterpraktijken door de BVD.'

'Raar genoeg herinner ik me weinig van

contacten met de autoriteiten. Een maal 's nachts politiecontrole. Intimiderend met zaklampen. Op zoek naar (spannend en onbekend) drugsEr kwam een keer een afvaardiging van, naar ik vermoed de gemeenteraad: een paar grijze mannen, die afstandelijk luisterden naar onze pleidooien voor jongerenvoorzieningen.'

Het verloop:

'Het elan van de eerste 10 dagen verschrompelde, nieuwe bewoners en bezoekers hadden andere belangen: onderdak, eten, weg van huis zijn, gezelschap en opwinding. Geen ideële of principiële uitgangspunten, maar basisbehoeften.'

Na twee weken overnachtte ik niet meer in de Wildzang. Het werd er viezig en dodelijk vermoeiend met alle inloop van onbekende, om hulp verlegen jongeren. Ik sliep gewoon thuis'

'In augustus ben ik er nog een paar maal langs gegaan. De zaak verloederde. Ik weet niet eens wanneer of de Wildzang ooit is ontruimd of simpelweg doodbloedde. Ergens eind augustus, begin september was het afgelopen.'

'Dat was een leuke, spannende tijd, die zomer in, ik geloof, 1970.'

'Het kraken van de Wildzang heeft geen boom omgeblazen ...'

Tenslotte

Ik wil dit artikel afsluiten met wat een van deze oud-leerlingen ruim veertig jaar later terugblikkend schrijft:

'Overigens was kraken in die tijd niet illegaal! Wel het inbreken, maar dat ging daar 's ochtends om 4.00 heel gemakkelijk, want er zat alleen een plankje los kan ik me nog herinneren (ik was erbij). In het Bilthovense geval heeft de kraakactie niet tot behoud van het monumentale pand in het centrum van Bilthoven geleid. In Amsterdam zijn veel panden door krakers gered en hebben zo (achteraf gezien) krakers een belangrijke functie gehad in behoud van historisch erfgoed. Wat een rol speelde waren de goede en creatieve ideeën die enkele Amsterdamse krakersgroepen aandroegen en de gevoeligheid van het lokale bestuur (voor die ideeën).'

Gevoeligheid voor goede en creatieve ideeën, misschien heeft het daar in 1970 aan ontbroken.

Bronnen:

archieven RHC Vecht en Venen en Historische Kring De Bilt, particulier archief Richard Kruijswijk, krantenknipsels zonder bronvermelding, e-mails oud-leerlingen van de Werkplaats.

Met dank aan Lisbeth, Björn, Hans en Richard voor hun bijdrage.